

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора Л.Ц. Ваховського на дисертаційну роботу І.О. Діденко «Проблеми навчання та виховання учнівської молоді в роботі педагогічних з'їздів (1861-1920)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Усвідомлення змін, що відбуваються в сучасній освіті, пошук ефективних шляхів її подальшого реформування в значній мірі залежить від глибокого розуміння історичних витоків розвитку педагогічних теорій та ідей. Малодослідженими у вітчизняній історії педагогіки залишаються теоретичні й практичні напрацювання педагогічних з'їздів другої половини ХІХ – початку ХХ століття, рішення яких мали не тільки істотний вплив на освітню діяльність, а й сприяли об'єднанню педагогічної громадськості, перетворенню її у важливий фактор розвитку педагогічної теорії та практики. Дисертаційна робота І. Діденко, в якій аналізується внесок педагогічних з'їздів цього періоду в розвиток проблем навчання і виховання учнівської молоді, усуває існуючу прогалину в історико-педагогічних дослідженнях і є актуальною й своєчасною. Дослідження виконувалось у складі теми науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх і вищих навчальних закладах» (РК№-1-200199004104).

Авторкою в цілому коректно визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, які кореспондуються з виявленими протиріччями, презентовано дослідницькі методи та джерельну базу дисертаційної роботи, обґрунтовано хронологічні межі, показано наукову новизну й практичну значимість отриманих результатів, наведено дані про їх апробацію.

Переконливість узагальнень, висновків, інтерпретацій зумовлюється залученням широкого кола автентичних джерел, до складу яких входять: а) документи й матеріали Центрального державного історичного архіву

України м. Києва, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Державного архіву Харківської області; б) нормативно-правова документація (збірники нормативних документів і матеріалів Міністерства народної освіти, циркуляри управління навчальними округами, звіти керівників педагогічних з'їздів тощо); в) маловідомі публікації з проблем навчання і виховання в діяльності педагогічних з'їздів у періодичних виданнях дореволюційного періоду. Загалом список використаних джерел включає 354 найменування.

Незаперечною, на наш погляд, є наукова новизна дослідження, яку представлено докладно й структуровано. Наголошується, що вперше цілісно розглянуто особливості організації та діяльності педагогічних з'їздів у досліджуваній період у контексті соціально-політичних зрушень, педагогічних реформ; визначено і розкрито етапи обговорення на з'їздах проблем навчання і виховання; узагальнено напрями роботи з'їздів та здійснено їх угруповання за різними ознаками; окреслено перспективи творчого використання історико-педагогічного досвіду в сучасних умовах.

Слушними є рекомендації щодо можливостей практичного застосування отриманих результатів, обґрунтованість яких певною мірою підтверджує впровадження наукових здобутків дисертантки в навчально-виховний процес Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Ірпінської спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів художнього профілю №1 імені А.С. Макаренка, Харківського комп'ютерно-технологічного коледжу, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

У дисертації представлено результати історіографічного аналізу проблеми. У зв'язку з цим розглянуто три групи історико-педагогічних робіт, в яких відображено діяльність педагогічних з'їздів: публікації учасників означених педагогічних форумів (М. Корф, М. Лавровський, М. Бунаков, С. Русова, Д. Семенов), які намагались не тільки зробити певні узагальнення, а й популяризувати отримані здобутки серед педагогічної громадськості;

історико-педагогічні публікації 50-70-х років ХХ століття; історико-педагогічні роботи пострадянського періоду. Проведений історіографічний аналіз дав змогу авторці зробити слушний висновок про недостатню розробленість проблеми (фрагментарність, аспектильність) й обґрунтувати необхідність її розгляду як цілісності.

До наукових здобутків відносимо узагальнення стосовно етапів обговорення на з'їздах проблем навчання й виховання. Дисертантка виокремила чотири етапи й показала їх якісну відмінність: I етап (1861 – 1870 рр.) – обговорення окремих проблем навчання і виховання в період інтенсивного проведення локальних з'їздів; II етап (1871 – 1898 рр.) – обговорення загальних проблем навчання і виховання в умовах поступової заборони проведення з'їздів; III етап (1899 – 1916 рр.) – активне системне обговорення проблем навчання і виховання в умовах відродження роботи педагогічних з'їздів; IV етап (1917 – 1920 рр.) – обговорення проблем навчання і виховання у контексті політичних зрушень в країні.

Зважаючи на велику кількість педагогічних з'їздів у досліджуваній період, їх організаційну й змістовну специфіку, дисертантка кваліфіковано здійснила угруповання з'їздів за різними ознаками: а) за ставленням уряду та урядових організацій до діяльності педагогічних з'їздів; б) за змістом і обсягом охоплених питань; в) за ініціаторами проведення з'їздів. Це дало змогу глибше зрозуміти умови й чинники, що зумовили проблематику цих наукових заходів, підходи до обговорення проблемних питань.

У дисертації показано роль видатних педагогів і діячів освіти досліджуваного періоду М. Лавровського, М. Корфа, В. Водовозова, М. Бунакова, Д. Семенова, М. Пирогова, Д. Тихомирова, С. Русової, які виступали організаторами педагогічних з'їздів, доводили їх необхідність і доцільність у контексті реформування освіти і розглядали як важливу форму підвищення педагогічних знань і умінь учительства. Знайдено одне згадування про особисту участь К. Ушинського в роботі педагогічного з'їзду.

Значну увагу в дисертаційній роботі приділено аналізу діяльності педагогічних з'їздів стосовно проблем дидактики. Доречним, на наш погляд, є зауваження про те, що учасники цих зібрань обговорювали дидактичні питання різного рівня: від глобальних, концептуальних до конкретно-предметних. Серед них найбільш актуальними були такі: шляхи реалізації міжпредметних зв'язків; удосконалення навчальних програм; відбір і характеристика окремих методів і прийомів викладання; особливості організації і реалізації навчання в різних типах шкіл; зміст і методики викладання різних навчальних предметів; організація спільного навчання хлопчиків і дівчат; користь ручної праці та інші. Предметом розгляду на засіданнях з'їздів були також проблеми організації початкової освіти, освіти дорослих, розбудови української національної школи.

Дисертанткою докладно розкрито відображення в матеріалах педагогічних зібрань другої половини XIX - початку XX століття проблем виховання школярів. Доведено, що делегати з'їздів спирались на прогресивні для того часу підходи до організації виховного процесу й порушували питання про відмінні риси хлопчиків і дівчаток, взаємовідносини учнів і вчителів, шкільну дисципліну, заохочення й покарання, вплив прикладу вихователів, учителів на моральний розвиток дітей, створення життєрадісної атмосфери в школі та інші. У центрі уваги були теоретичні й практичні аспекти фізичного виховання школярів, взаємодія шкільного й сімейного виховання, створення виховного середовища. Наведено критичні оцінки делегатів з'їздів стосовно виховної діяльності шкіл, які позначались термінами «офіційно-бюрократична організація середньої школи», «політична тенденційність школи», «недовіра до суспільства», «недовіра до викладача», «повне знеособлення учня», та запропоновані шляхи подолання недоліків.

Вдалою, на наш погляд, є спроба авторки угрупувати розглянуті на з'їздах питання, що стосуються проблеми вчителя та його підготовки. До першої групи віднесено питання, що характеризують особистість учителя, вимоги до його підготовки, духовні й матеріальні потреби, до другої – питання

підготовки вчителів, до третьої – питання, пов'язані з розкриттям організаційно-методичних аспектів діяльності школи і вчителів. Проведена класифікація дала змогу констатувати, що проблема вчителя на з'їздах розглядалась на високому рівні узагальнення, всебічно й цілісно.

Отже, доходимо загального висновку, що логіка викладу історико-педагогічного матеріалу відповідає темі дисертаційного дослідження, його об'єкту, предмету, меті та завданням. Дисертаційна робота оформлена згідно з чинними вимогами. Основні положення дисертації представлені автором у 12 одноосібних працях, із них 5 статей у провідних наукових фахових виданнях України, 4 з яких внесені до наукометричних баз, 2 статті – іноземною мовою у закордонних виданнях та 5 статей – у збірниках матеріалів наукових конференцій. Зміст автореферату ідентичний змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження І.О. Діденко, висловимо деякі побажання й рекомендації:

1. При обґрунтуванні наукового апарату, варто було б визначити географічні межі дослідження, або ж звернути увагу на те, що історію педагогіки можна віднести до так званої інтелектуальної історії, яка досліджує розвиток ідей, теорій без акценту на їх локалізацію.

2. У п. 1.2. подано періодизацію обговорення на з'їздах проблем навчання й виховання. На жаль, авторка докладно не розкриває вплив державної освітньої політики, громадсько-педагогічного руху на роботу педагогічних з'їздів на виокремлених етапах (реформи 60-70-х років, контрреформи).

3. У п. 2.1. розглядаються питання, що виходять за межі дидактики й стосуються організації освітньої діяльності, спеціальної освіти. Як наслідок, цей підрозділ має дещо еkleктичний вигляд, що позначається на чіткості висновків і узагальнень.

4. У ході дослідження доцільно було б розкрити особливості обговорення на педагогічних з'їздах питань, що стосуються загальних основ педагогіки. Наприкінці XIX – на початку XX століття під впливом зарубіжної

реформаторської педагогіки, суміжних наукових дисциплін у вітчизняній педагогічній науці відбуваються теоретико-методологічні трансформації і варто було б з'ясувати, як вони сприймалися та інтерпретувалися педагогічною громадськістю.

5. Оскільки одне із завдань дослідження передбачало окреслення перспектив творчого використання набутого педагогічного досвіду, то слід було б більш докладно схарактеризувати шляхи екстраполяції ідей та практик минулого на сучасний освітній процес.

Однак, зазначені недоліки й побажання носять дискусійний характер і не знижують теоретико-практичного значення проведеного дослідження. У цілому дисертаційна робота є самостійним, завершеним дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати.

Можемо констатувати, що за своїм теоретичним рівнем, науковою новизною та практичною значущістю дисертаційна робота «Проблеми навчання та виховання учнівської молоді в роботі педагогічних з'їздів (1861-1920)» повністю відповідає вимогам пп. 9, 11-13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. за № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.15 р., № 567 від 27.07.2016 р.), а її авторка – Діденко Ірина Олексіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент – доктор педагогічних наук,
професор, проректор з науково-педагогічної роботи
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка

Підпис *В. Яковського*
Засвідчую
Начальник відділу кадрів
ДЗ "Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка"

